

Příbramští ostrostřelci: Z hlubin času a šera depozitářů na světlo světa

Jan Šíblo

Fakulta restaurování Univerzity Pardubice
Faculty of Restoration, University of Pardubice
jansiblo@seznam.cz

Abstract

The Sharpshooters of Příbram: From the Depth of Time and the Gloom of Depositories to the Light of the World

Like many others, in the 19th century the town of Příbram used to have its own uniformed sharpshooter squad. Even though it was one of the most important associations of the town at that time, it has received only little attention of researchers-historians since then, not speaking of the ordinary town citizens. To some extent it was definitely influenced by the fact that the archival materials, which were preserved after the operation of the squad had finished in the State regional archive, were in critical condition. This contribution, based on the thesis created at the Faculty of Restoration in 2012, deals not only with the process of saving these documents, but also with the investigation into the history of the squad and the “sharpshooters’ ” objects in the depository of the Museum of Mining in Příbram. Finally, it emerged that on account of such a complex approach, initiated by the restoration of the archival materials, it was possible to reconstruct the rich activities of the squad and consequently, based on the findings, to restore its activity. In December 2013, the renewed Sharpshooter squad of Příbram resumed its activity and followed in the tradition, which had been documented for the first time in 1741 and which had been interrupted in 1918 for almost 100 years. The tradition is even more important as it refers to its formerly famous history, which can be unfortunately reminded only by a few, mainly immovable monuments, owing to the old town redevelopment in the 50s of the past century.

Klíčová slova: ostrostřelci, Příbram, střelnice, terč, restaurování

Keywords: sharpshooter squad, Příbram, shooting range, target, restoration

Úvod

Na přelomu 18. a 19. století prošlo hornické město Příbram do té doby nebývalým rozvojem. Začaly zde pracovat centrální báňské instituce a v polovině 19. století byla otevřena i báňská akademie. Díky příjmům z těžby mohlo být v 70. letech postaveno i několik středních škol, učitelský ústav a gymnázium. Přestože v následujících letech se výnosy z těžby začaly zmenšovat a město vylidňovat, zůstávala Příbram cílem četných poutníků na Svatou Horu a i díky školám všech stupňů, až po vysokou školu báňskou, žila čilým kulturním životem. To se projevovalo i bohatou spolkovou činností, kdy velký počet spolků, společností a jednot sdružovalo obyvatele nejrůznějších zájmů. Nejen jako společnost s nejstarší historií ve městě, patřili po celé 19. století k nejvýznamnějším z nich i příbramští ostrostřelci.

Sbor byl založen roku 1741, ale svou činností s největší pravděpodobností navazoval na sice přerušovanou, ale daleko starší tradici. S životem města byl spjat takřka bytostně, vždyť přední občané Příbrami byli v těch dobách i nejvyššími důstojníky sboru. Přestože ostrostřelci v případě potřeby udržovali ve městě pořádek, především svou přítomností dodávali lesku většině městských a církevních slavností. Sbor navíc každý rok přitahoval pozornost širokého okruhu diváků svými vlastními aktivitami, výročními manévry a slavnostními plesy. Ty se od roku 1838 konaly v budově nové střelnice s velkým sálem, kde se po dlouhou dobu odehrávala podstatná část kulturního života města.

Přestože ostrostřelecké sbory u nás formálně zanikly spolu se změnou politické situace v roce 1918, střelecká tradice v Příbrami přežívala dál. Její definitivní konec přišel až s 2. světovou válkou a v důsledku dalšího vývoje po roce 1948 se ji už nepodařilo obnovit. I tehdy došlo v Příbrami k velkému rozvoji těžby, tentokrát uranu, ale na rozdíl od dřívějších dob s ní nešlo ruku v ruce povznesení kulturního života jejích občanů. Nové panelové zástavbě v té době musela navíc ustoupit podstatná část starého města, což znamenalo zničení celé řady nemovitých památek. Jako první byla v rámci jedné z etap asanace stržena i empírová budova střelnice z roku 1838. Po působení kdysi prosperujícího spolku už tak zbylo pouze několik exponátů ve sbírkách Hornického muzea a především fond sborových archiválií ve Státním okresním archivu v Příbrami. I v tomto směru osud ostrostřelců výmluvně dokládá pro Příbram charakteristické násilné přerušování staletých tradic, o kterých nemá většina dnešních občanů města takřka žádné povědomí, a snad i proto o ně nejeví zájem.

Dnes proto již nezbyvá, než pečovat o to málo, co otřesy doby přestálo. A snažit se připomínat, oživovat a obohacovat kulturní dědictví města, které se v druhé polovině 19. století, v dobách své největší slávy, pyšnilo přízviskem „Podbrdské Athény“.

Prvotním cílem diplomové práce, z které tento příspěvek vychází, bylo ošetřit fond archiválií, jejichž původcem byl sbor příbramských ostrostřelců a který se zachoval v Státním okresním archivu v Příbrami. Jedná se o jedenáct knih a tři kartony spisového materiálu. Přestože fond *Sbor měšťanských ostrostřelců Příbram 1766–1909 (NAD 662)* jistě nepatří k nejrozsáhlejším co do počtu dochovaných archiválií, lze o něm v tomto směru podrobně hovořit z hlediska zastoupení široké škály materiálů, záznamových prostředků, typů knižních vazeb, ale také druhů poškození všech výše uvedených. Samotný průběh restaurátorského zákroku měl obvyklou strukturu

Obr. 1 SOkA Příbram, Sběrka obrazového materiálu okresu Příbram (NAD 1433), Fond ostrostrřelců, Skupinová fotografie ostrostrřelců.

složenou z průzkumu fyzického stavu archiválií, návrhu restaurátorského postupu konzultovaného se zadavatelem a samotného provedení zákroku. Zadavatel vyslovil pouze přání zachovat řazení archiválií v současné podobě a tedy i jejich rozložení ve třech kartonech. Ošetřené a takto uložené dokumenty měly posléze plně sloužit potřebám archivu, respektive badatelů.

Protože do této doby se příbramským ostrostrřelcům dostalo z pohledu badatelů-historiků pouze nepatrné pozornosti, bylo dalším cílem této práce zpracovat dochovaný sborový fond nejen z restaurátorsko-konzervátorského, ale také z kulturně-historického hlediska. Záměrem bylo využít restaurované archiválie k sestavení základního pojednání o historii sboru, jeho členské základně, výstroji, výzbroji a činnosti. Zvláštní pozornost měla být věnována i proměnam umístění a podoby příbramské střelnice.

Výhodou byla možnost spojení základního restaurátorského průzkumu fyzického stavu fondu s průzkumem jeho obsahového složení. Tomu napomohl i dnes už nepoužívaný starší způsob archivního zpracování fondu, tedy řazení archiválií v kartonech po jednotlivých rocích. Ukázalo se, že v prvním kartonu o rozsahu 867 listů se objevuje každodenní agenda sboru, kdy nejstarší písemnosti se vztahují k roku 1808, další jsou datovány až rokem 1837 a pokračují do roku 1885. Druhý karton obsahuje 1123 stran účtů v rozmezí let 1837–1905. V posledním kartonu se vyskytují spisy z let 1886–1889, dvě kolorované fotografie spolkového praporu a účty s architektonickými plány z kolorovanými zákresy, týkajícími se stavby střelnice.

Mezi knihami můžeme najít *Knihu o historii sboru, Stanovy spolku a seznam členů, Hlavní knihu 1840–1851, Protokoly o schůzích 1848–1849, Dodací protokol 1872–1884, Pokladní deník 1850–1863, Podací protokol 1838–1850, Protokol o střelbě do terče 1847–1877, tzv. Anmelungsprotokoll 1857–1867, Seznam zavedených protokolů 1855–1857 a Rejstřík členských příspěvků 1866*, jehož blok byl však v minulosti vytržen z desek a nedochoval se.

Ve Státním okresním archivu v Příbrami se navíc nacházel i obrazový materiál v podobě fotografií, které nějakým způsobem se sborem souvisely. Šlo především o dvě skupinové fotografie střelců a sborových hudebníků, dva záběry z ostrostrřelckých slavností a šest snímků z exteriéru a interiéru střelnice.

Další zdroj informací jsem si sliboval od průzkumu muzejních sbírek Hornického muzea Příbram. Očekával jsem, že případné nalezené předměty by rozšířily a výrazně obohatily mozaiku složenou ze studia archivních pramenů.

Popis materiálového složení restaurovaného fondu

Fond zahrnuje tři kartony spisového materiálu o celkovém počtu 2193 listů a 11 knižních, respektive sešitových vazeb. V případě kartonů jde o dokumenty na ručním, v drtivé většině však na strojovém papíru. Vedle černobílých, ale i barevných tiskopisů jde převážně o rukopisné materiály, na kterých je zastoupena celá škála záznamových prostředků. V největší míře se zde vyskytuje železegalový inkoust, méně často grafitová, inkoustová a další barevné tužky a novodobé různobarevné inkousty. Na několika dokumentech můžeme najít pečeteř. Ty jsou buď ze španělského vosku pod krytem papírové clony (přitištěné na pečetní lak či moučnou oplátku) nebo slepé. Časté je značení pomocí starších a novodobých razítek různých barev, vyskytuje se zde i několik druhů kolků. Ve třetím kartonu najdeme vedle spisového materiálu také kolorované architektonické návrhy na stavbu střelnice a zákresy jejího umístění v dané části města. Kolorované jsou i dvě želatinové fotografie zachycující rub a líc sborového praporu. Fotografie jsou nalepeny na podpůrném kartonu, který je na zadní straně označen razítkem ateliéru Františka Drtikola v Příbrami.

Vedle spisového materiálu obsahuje fond 11 knih, z nichž u jedné se dochovaly pouze desky bez bloku. Liší se jak materiálem, tak typem vazby, která je u každé knihy odlišná. Jsou zde zastoupeny jak vazby nasazované, tak zavěšované, celopapírové, poloplátěné, ale i jedna polousňová.

Fyzický stav restaurovaného fondu

Přestože by se na první pohled mohlo zdát, že fyzický stav archiválií ve všech třech kartonech není uspokojivý, počáteční průzkum ukázal, že se toto tvrzení dá vztáhnout pouze na – v poměru k celku – malý počet objektů. Jde především o v minulosti výrazněji mechanicky poškozené nebo mikrobiálně napadené¹ archiválie.

Díky vizuálnímu průzkumu spisového materiálu jsme zjistili nezanedbatelné mechanické znečištění všech listů. K tomu se přidávalo i různě závažné mechanické poškození papírové podložky dokumentů. Na tento stav mělo dozajista nepříznivý vliv i předchozí uložení archiválií v obálkách, spisových deskách a krabicích, které rozměrově neodpovídaly uloženým dokumentům. Většina z nich má proto různě ohnuté a poškozené rohy, případně více či méně potrháné a roztržené okraje. V menší míře se vyskytovaly i silně mechanicky poškozené dokumenty, které byly několikrát zohýbané, silně potrháné a u kterých navíc došlo k částečným ztrátám papírové podložky. Do této skupiny se daly zařadit i ty poškozené plísni. Šlo výhradně o listy z ručního papíru, jejichž horní nebo dolní okraj vykazoval charakteristické barevné stopy po aktivním mikrobiálním napadení. To mělo především vliv na strukturální soudržnost papírové podložky, která, pokud nedošlo k její úplné ztrátě, byla při sebenepatrnější manipulaci náchylná k dalšímu poškozování a odpadávání fragmentů.

Dále se průzkum zaměřil na zmapování stupně degradace papírové podložky železegalovým inkoustem. Na jeho základě jsem porovnal celý fond s obecně přijímaným systémem čtyř skupin degradace železegalového inkoustu a jeho podložky, podle kterého by se v současnosti daly všechny archiválie z fondu zařadit do prvních dvou. U první nejsou linie písma vůbec nebo pouze nepatrně viditelné na opačné straně dokumentu, v případě druhé je hnědavé zbarvení na

1 Podle výsledků kultivace odebraných vzorků není už toto napadení aktivní, a proto jsme do restaurátorského postupu nezařadili dezinfekci fondu.

rubové straně patrně už výrazněji, nicméně k mechanickému poškození podložky v liniích písma ještě nedochází.

Nejen pro určení závažnosti vlivu železagalového inkoustu na papírovou podložku dokumentů bylo nutné vzít v úvahu i její pH. To, jak měření ukázala, se celkově pohybovalo relativně nízkou, v rozmezí 4,2–6,3 jednotek, s průměrnou hodnotou 5,5.

Další poškození, na které jsem zaměřil svůj průzkum, se týkalo pečeti. Ty, jelikož v mnoha případech sloužily k uzavření dokumentů, (ve velké míře korespondence), byly poškozené mechanicky v důsledku přirozené nutnosti jejich rozlomení. To platilo i pro většinu pečeti ze španělského vosku, jejichž zbývající rozlomené části, přestože popraskané, byly pevně spojené s podložkou a nehrozila tak jejich ztráta. Papírové clony byly ve větší či menší míře mechanicky poškozené díky jejich umístění při okrajích dokumentů s přesahující clonou. Tyto části byly zohýbané a potřhané, někde došlo i k drobným ztrátám materiálu, výjimečně v důsledku působení hmyzu, jehož prvotním cílem byla těstová oplatka překrytá clonou. V případě tohoto druhu pečeti se navíc objevovalo i jejich zbarvení a povrchové zanesení pozůstatky po mikrobiálním napadení. Šlo však pouze o povrchové znečištění, bez jakékoliv známky ztráty mechanických vlastností clony nebo těstové oplatky a jejich soudržnosti s dokumentem.

V druhém kartonu se k již uvedené problematice přidávalo znečištění omezeného rozsahu dokumentů olejovými zateklinami. Šlo o levý dolní roh dvou složek archiválií, kde bylo patrně nejen výrazně hnědé zbarvení zateklin, ale i jejich lepkavý povrch.

Třetí karton přidal do škály a rozsahu poškození i barevnou vrstvu na situačním plánu se zakreslením umístění sborové střelnice na území města. Jako důsledek použití měďnatého pigmentu se zde objevilo charakteristické hnědavé zbarvení rubu papírové podložky v místech použití zelené barvy. To se navíc nevyskytuje pouze v místě použití této barvy, ale zrcadlově se opakovalo i v dalších místech, podle toho, jak byl plán přeložen, a kde docházelo ke kontaktu těchto ploch.

Fyzický stav knih byl takový, že se s žádnou z nich nedalo zacházet, aniž by nedocházelo k jejich dalšímu poškození. To i přesto, že u některých nebyly na první pohled patrné závažnější nedostatky. V případě jejich dalšího využívání a studia nutně muselo velmi záhy dojít k úplnému rozpadnutí vazební struktury. Někde tento stav již nastal, u některých svazků to bylo otázkou způsobu dalšího zacházení. Vedle těchto základních strukturálních nedostatků nesly všechny vazby stopy častého používání a tudíž i přirozeného opotřebení. Pokryvy desek byly potřhané, odřené, v některých případech došlo k jejich částečné ztrátě. Desky měly odřené a zohýbané rohy, u některých z nich se od sebe oddělovaly vrstvy lepenky. Knižní bloky byly v různé míře poškozené mechanicky. Nejvýrazněji se to projevilo na *Seznamu zavedených protokolů*, kde byl blok z ručního papíru mikrobiálně napaden na spodní ořízce při pravém rohu bloku, takže kniha v celé své tloušťce včetně obou desek byla v tomto místě silně mechanicky poškozena a i při opatrné manipulaci hrozilo odpadávání fragmentů. Ve srovnání se spisovým materiálem z kartonů měly knihy vyšší pH, pohybuující se v rozmezí 5,5–6,5, s průměrem na 6 jednotkách.

Postup restaurátorských prací

Cílem zákroku bylo zajistit u archiválií takový stav, který by v budoucnu dovoloval neomezené a bezproblémové badatelské využití fondu. Na základě výsledků provedeného průzkumu to

Obr. 2 a 4 (nahoře) SOkA Příbram, fond Sbor měšťanských ostrořelců Příbram 1766–1909 (NAD 662), karton č. 1 – stav před restaurováním (vlevo) a po restaurování (vpravo). (Foto J. Šíblo, 2012)

Obr. 3 a 5 (dole) SOkA Příbram, fond Sbor měšťanských ostrořelců Příbram 1766–1909 (NAD 662), sborové knihy – stav před restaurováním (vlevo) a po restaurování (vpravo). (Foto J. Šíblo, 2012)

v první řadě znamenalo základní mechanické očištění celého fondu od všech hrubších nečistot a prachových depositů, případně pozůstatků mikrobiálního napadení. Dále bylo nutné zvýšit hodnotu pH, s jejímž postupujícím poklesem hlouběji do kyselé oblasti vzrůstá závažnost chemické degradace celulózy. V rámci této práce jsem proto navrhl odkyselení celého fondu roztokem MMMK v methanolu.

Díky všem okolnostem byla značná část listů spisového materiálu nějak mechanicky poškozena. I z toho důvodu, že celý fond je z drtivé většiny složen z dokumentů na tenkém strojovém papíru, pocházejícím z 2. pol. 19. století, hrozilo při dalším zacházení nebezpečí prohloubení závažnosti tohoto poškození. Proto jsem se snažil o zajištění všech takto poškozených archiválií záplatami z japonského papíru.

U dokumentů, které byly silně mikrobiálně poškozené, jsem se rozhodl pro jejich vodné čištění s následným doklizením a dolitím papírovou suspenzí. Nezamýšlel jsem proto u nich ani odkyselování roztokem MMMK, protože na konec vodného čištění měla být zařazena lázeň v obohacené vodě. Pokud šlo o dokumenty silně zmačkané a zohýbané, uvažoval jsem o jejich vlhčení a rovnání. Mým záměrem bylo také potlačit olejové zatekliny, které vykazovaly nižší pH, mezi 5–5,5 jednotkami, a jejichž povrch se díky své lepivosti mohl snáze zanášet dalšími nečistotami. Po několika zkouškách rozpouštědel jsem nakonec na vymývání skvrn použil etanol.

I v případě knih jsem jako základní kroky zařadil mechanické čištění a odkyselování roztokem MMMK v metanolu. Dále šlo o dosažení takového stavu, který by umožňoval bezproblémové badatelské využití jednotlivých svazků způsobem, jaký měly původně dovolovat jejich vazební struktury. Znamenalo to v první řadě kroky, které by zajistily dostatečnou soudržnost a fungování vazebních struktur a dále zachovaly současnou podobu objektů a zamezily jejich dalšímu poškození. Spektrum zákroků v případě knih sahalo od drobných ambulantičních oprav až po komplexní restaurování celých svazků.

Způsob dalšího uložení fondu v SOkA Příbram

Ačkoliv šlo o poslední fázi restaurátorského zákroku, podoba dalšího uložení fondu ostrostřelců ve sbírkách SOkA Příbram byla nedílnou součástí už prvotních úvah nad restaurátorským záměrem. Bylo evidentní, že tehdejší stav zcela nevyhovuje požadavkům fondu. Naopak, uložení v obálkách, spisových deskách a krabicích nerespektujících rozměry dokumentů, výrazně přispělo k dalšímu poškození archiválií. Knihy nebyly dosud opatřeny žádným ochranným obalem a byly uloženy volně na policích v depozitáři. Vzhledem ke stavu většiny z nich byl i tento způsob nevyhovující.

Ideálně by se spisový materiál mohl uložit způsobem, který jeho zahraniční autoři² nazvali „fascicule system“. Tento způsob předpokládá minimální zásah restaurátora, který dokumenty pouze mechanicky očistí a provede nejnútnejší opravy japonským papírem. Podstatnou část zákroku tak tvoří výroba ochranných složek, do kterých jsou následně na křídélko z japonského papíru vlepovány jednotlivé dokumenty. Složky jsou pak po pěti uloženy do ochranných krabic. Takový systém se v zahraničí používá pro často studované materiály, které jsou díky němu dostatečně chráněny před vnějšími vlivy a zároveň je umožněna snadná manipulace a přístup k jednotlivým dokumentům. Za jedinou nevýhodu by se dala považovat skutečnost, že díky podpurným, jednotlivé archiválie oddělujícím volným listům, dochází k nabytí fondu.

U knih se dalo uvažovat o jejich uložení v jedné z mnoha variant ochranných krabic. Při rozhodování o uložení fondu ostrostřelců ze SOkA Příbram jsem však musel vzít v úvahu i některé další skutečnosti. Archiválie fondu byly rozřazeny po jednotlivých rocích, tedy způsobem, který se v dnešní době už nepoužívá. Jeho uspořádání podle aktuálního schématu, které by logicky mělo předcházet uložení fondu, nebylo v tehdejší době v možnostech archivu a časově by zároveň přesahovalo dobu vymezenou pro dokončení diplomové práce. Protože v případě fondu ostrostřelců jde navíc o badatelsky minimálně využívané archiválie, rozhodl jsem se opustit myšlenku použití výše popsaného systému. Vrátil jsem se tak k tomu, ve kterém byl fond uložen před restaurátorským zákrokem. Přitom jsem se snažil o takové jeho provedení, které by dostatečně chránilo celý fond a nebylo naopak původcem jeho dalšího poškození, jak tomu bylo u původních obálek, spisových desek a krabic. Protože dokumentů ze všech tří kartonů, které přesahovaly rozměry původních spisových desek, bylo v poměru k celku pouze nepatrné množství, navrhl jsem jejich vyjmutí a uložení do samostatné krabice větších rozměrů, za současného zachování původních krabic pro zbytek fondu. Vyjmutí z původní krabice a vložení do samostatných desek jsem navrhoval také pro architektonické plány střelnice, které byly původně uloženy ve třetím kartonu ve složeném stavu.

2 LINDSAY, Helen, CLARKSON, Christopher. Housing single-sheet material: The development of the fascicule system at the Bodleian Library. *Paper Conservator Vol 18*. London: Institute of Paper Conservation, 1994, s. 40–48. ISSN 0309-4227.

Přáním zadavatele však bylo zachovat původní řazení archiválií a tedy i celkový počet tří krabic. Souhlasil pouze s vyjmutím architektonických plánů a výrobou desek pro jejich samostatné uložení. Respektoval jsem proto stávající rozdělení do tří krabic a původní obálky z balicího papíru nahradil novými z papíru archivní kvality o vyšší plošné hmotnosti. Ty mají oproti původním stejné rozměry jako největší dokument ve složce a vznikly, ne jako dříve jednoduchým, ale dvojnásobným přehnutím pruhu papíru. Chrání tak nejenom jeden, ale oba svislé okraje složek dokumentů. Dokumenty větších rozměrů s výrazným přesahem přes ostatní jsem opatřil stejnou obálkou, vyrobenou však z kartonu o ještě vyšší plošné hmotnosti. Díky použití těchto materiálů, ale i konstrukci obálek, nabyl obsah každého kartonu na svém objemu. Proto jsem, pro lepší manipulaci, v případě prvního a druhého rozdělil jejich obsah na dvě části. Pro obě jsem zhotovil spisové desky a uložil je do krabice vyrobené podle jejich rozměrů.

Stejně jsem uložil i dokumenty ze třetí krabice, ze které jsem vyjmul architektonické plány střelnice, protože se v rozloženém stavu do původní krabice nevešly. Pro ně jsem vyrobil jednoduché desky s plátěným hřbetem, chlopněmi a zavazováním na tkanice a do nich plány vložil v jednoduchých obálkách z dvojlistu papíru. Každou knihu jsem opatřil spisovými deskami zavazovanými na tkanice a uložil je do jedné společné krabice. Díky novým ochranným obalům z materiálů archivní kvality je tak restaurátorsky ošetřený fond ostrostřelců dostatečně chráněn před vlivy okolního prostředí, za současného zajištění snadné manipulace s jeho jednotlivými částmi.

Historie a činnost sboru

V listopadu roku 1906 byla tehdejšímu veliteli příbramského měšťanského sboru ostrostřeleckého, Karlu Stiebitzovi, doručena žádost okresního hejtmána na reorganizaci sboru podle tehdejších norem platných pro domobranu. Jako podklady pro přezkoumání všech privilegií sboru byly požadovány stanovy sboru, barevné zpodobení uniforem a praporu, seznam členů a případně listiny dokládající oprávněnost nároku sboru na přízvisko „C. a K. privilegovaný“. Součástí předkládaných dokumentů měla být i stručná historie sboru, kterou v roce 1907 Karel Stiebitz skutečně dokončil a která se ve fondu Státního okresního archivu v Příbrami dochovala pod názvem *Knihla o historii sboru*.

Přestože v ní její autor pokládá počátky sboru do roku 1579, kdy Rudolf II. povýšil Příbram na svobodné horní město s právem stavby zděného opevnění, první pramenně doložitelné záznamy pocházejí až z roku 1741. Stiebitzem citované poznámky a zápisky z majetku sboru dále mluví o slavnostním defilé měšťanských ostrostřelců při volbě nové městské rady 13. června 1767 a uvádí i první jmenný seznam střelců. Od té doby až do roku 1808 jakékoliv záznamy chybí, přestože podle kronikářových slov v Příbrami v té době vedle sebe existovala dokonce dvě střelecká uskupení - střelci do terče a uniformovaný střelecký sbor. Přestože se v roce 1812 společnost vzmohla dokonce na stavbu prkenné spolkové střelnice, její pravidelná činnost vzápětí pravděpodobně ustala. Teprve až v roce 1837 se vytvořila společnost přátel střelby, která nejen usilovala o znovuzřízení sboru, ale také si vytkla za cíl vybudovat novou střelnici. Poté, co byla o rok později kamenná střelnice skutečně dokončena, bylo celé úsilí završeno znovuzřízením střeleckého sboru, který fungoval po celý zbytek 19. a začátek 20. století a významnou měrou se podílel na společenském dění města.

První důležitá úloha střelcům připadla v revolučním roce 1848. Dne 18. března vyhlásil příbramský magistrát udělení konstituce a stejně jako v Praze a dalších městech, došlo i v Příbrami ke zřízení národní gardy. Spolu s praporem horníků a setninou dobrovolníků tvořily dvě setniny ostrostřelců dohromady *Příbramskou národní obranu*.

Obr. 6 Hornické muzeum Příbram,
Album ostrořelců z roku 1900,
25/90 Uf 1689, portrétní fotografie
Karla Stiebitze.

Obr. 7 SOKA Příbram, fond Sbor
měštánských ostrořelců Příbram
1766–1909 (NAD 662), karton 3,
č. 244 a 245, fotografie sborového
praporu. (Foto J. Šíblo, 2012)

Obr. 8 SOkA Příbram,
Sbírka obrazového materiálu
okresu Příbram (NAD
1433), Fond ostrostřelců,
BRUNER-DVOŘÁK:
Ostrostřelecká paráda

Rozhárané společenské klima po roce 1848 se odrazilo i ve fungování sboru, pro který se nadcházející roky měly stát dobou vnitřních nesvárů a rozbrojů a kdy jednou byla sborová činnost na krátkou dobu dokonce pozastavena nadřízenými orgány. Navíc se sbor v tomto období potýkal i s citelnými finančními problémy. V tomto směru se situace zklidnila až v roce 1859, kdy ostrostřelci převedli na město budovu střelnice a to se jim na oplátku zavázalo každoročně vyplácet částku, která měla zajišťovat hladký chod sboru.

Nehledě na vnitřní rozbroje a finanční těžkosti, žil sbor i daleko radostnějšími událostmi. Roku 1855 vypravil deputaci ke hraběti Hanuši Kolowratovi z panství na Březnici, kterého ostrostřelci žádali, aby se stal protektorem sboru. Ten tuto čestnou funkci s radostí přijal a věnoval sboru 300 zlatých jako příspěvek na zamýšlenou stavbu lázní. Později pak navíc ještě honosný stříbrný pohár, který se používal jako dekorace při sborových plesech.

Další významnou událost přinesl rok 1860, kdy v únoru bylo na valné schůzi sboru přijato usnesení o zhotovení nového praporu. Poslední užívaný byl totiž z roku 1838 a vedle toho, že nebyl dosud posvěcený, byl v roce 1860 už značně poškozený. K svěcení nového praporu došlo u příležitosti oslav císařských narozenin 18. srpna 1860 a my podobu praporu známe nejen díky detailnímu popisu ve sborové kronice, ale především díky dvěma kolorovaným fotografiím dochovaným ve třetím kartonu fondu. Není jistě bez zajímavosti, že fotografie jsou z rubu označeny razítkem ateliéru Františka Drtikola v Příbrami.³

V roce 1862 byla podruhé v historii sboru pozastavena jeho činnost nadřízenými orgány. Tehdy byl odsouzen a uvězněn Julius Grégr za tiskové přečiny v *Národních listech*⁴ a na jeho podporu se v deníku objevila adresa soustrasti od příbramských ostrostřelců. Tu do deníku poslal jeden z důstojníků sboru a připojil k ní jména většiny jeho členů. Bylo zahájeno vyšet-

3 Fotografie s největší pravděpodobností vznikly za stejným účelem jako kronika sboru. V roce 1906 byly okresním hejtmánstvím požadovány pro přezkoumání všech privilegií sboru. I jejich původ v Drtikolově ateliéru není náhodný. František Drtikol, fotografův otec, byl významným členem sboru. V roce 1906 měl hodnost poručíka a zároveň zastával funkci pokladníka sboru.

4 Julius Grégr vydával *Národní listy* spolu se svým bratrem od začátku roku 1861. Deník prosazoval český politický program, žádal národní rovnoprávnost, volal po uzákonění občanských svobod a rozšíření samosprávy.

Obr. 9 Hornické muzeum
Příbram, VALLIŠ, J.: *Střelecký
terč Bohumila Salanského*, [olej
na dřevě], 64 × 63 cm, 27/77
Hd 1926. (Foto J. Šíblo, 2012)

řování a sbor byl nucen podat žádost o odpuštění. Pod tu se několik členů odmítlo podepsat, a proto byli ze sborových řad vyloučení. Teprve poté byla činnost sboru znovu povolena.

Jinak sbor plnil všechny své povinnosti s největší svědomitostí, jak koneckonců dokládá nespočet zápisů ve sborové kronice. Za všechny dosavadní zásluhy se v roce 1868 dostalo sboru významného vyznamenání. Bylo mu uděleno právo užívat na prapuru a pečeti říšského orla a místo stříbrných nosit zlaté dekorace na uniformách.⁵

Mimo výše zmíněné dějotvorné události žil sbor běžným životem, jehož spád udávalo především několik každoročně se opakujících příležitostí a povinností. Obecně se dá účel sboru vymezit podle stanov schválených roku 1913. Šlo v první řadě o povzbuzování lásky a věrnosti k císaři a králi a vlasti, o pěstování a povznášení smyslu pro počestnost, obecný pořádek a dobro, stejně jako vlídné soužití. Vedle toho bylo účelem sboru uspořádat svým členům důstojný pohřeb a jejich vdovám a dalším potřebným poskytovat podporu. Dále se měli jeho členové cvičit a zdokonalovat ve střelbě do terče a být k dispozici ke zvýšení lesku vlasteneckých a církevních slavností, ke kterým měli přispívat parádním vyrukováním. Navíc bylo povinností ostrostřelců přispět na vyzvání úřadů k zachování pořádku a pokoje a v případě potřeby plnit domobraneckou povinnost. Jak sborová kronika dokládá, pokud odhlédneme od dříve zmiňovaných vnitřních rozkolů, zdají se být příbramští ostrostřelci ve všech bodech více než příkladným sborem.

5 Jak dokládá ostrostřelecká legitimace Jana Noska z roku 1913 označená i razítkem sboru, práva užívat říšského orla na pečeti ostrostřelci využili. Dosud jim však sloužil prapor svěcený v roce 1866. Stanovy, které jsou také součástí legitimace, pouze zmiňují, že: „Nový prapor nésti bude na jedné straně ve žlutém poli s černo-žlutým zoubkovaným okrajem říšského orla a jméno sboru. Na opačné straně však v červeném poli s červeno-bílým zoubkovaným okrajem zemský znak český.“ Státní okresní archiv Příbram, Legitimace Jana Noska, člena měšť. sboru ostrostřeleckého v Příbrami, příruční knihovna, oddělení IX/1, pododdělení E, číslo 21, s. 14.

Ve sborové kronice můžeme postupně najít i zmínky o jednotlivých předmětech, které prokazatelně byly v majetku sboru nebo s ním nějakým způsobem souvisely. Z těch se ve sbírkách Hornického muzea v Příbrami podařilo dohledat především slavnostní terč pro krále střelců z roku 1885 a honosné album s portrétními fotografiemi všech členů sboru z roku 1900. Důležitým nálezem bylo i sedm portrétů sborových důstojníků, které, jak dokládá jedna z fotografií interiéru střelnice, visely původně v hlavním sále. Jsou důležité proto, že na rozdíl od všech dochovaných fotografií barevně zachycují sborové uniformy. V muzeu se nachází i soubor několika sborových diplomů, fotografií a jedna drobná malba na papíře, zpodobňující ostrostřelce s korouhví.

*Obr. 10 Strělnice asi kolem roku 1920.
In FRYŠ, Josef,
PODLAHLA, Josef.
Příbram přítomná
minulost. Příbram
: nákladem autorů,
2004, s. 83. ISBN
80-239-2180-0*

Příbramská střelnice

Aby příbramští střelci mohli dostát svému nejbytostnějšímu účelu, potřebovali prostor k nácviку střelby. I v jejich případě to asi z počátku bylo otevřené prostranství za městem a teprve později došlo na stavbu střelnice-budovy, která především v druhé polovině 19. století hrála důležitou roli ve společenském životě města.

Nejstarší střelnice fungovala v prostoru městské cihelny, ale střelení omezovalo těžbu hlíny. Proto byla v roce 1782 přenesena na opačnou stranu města, kde potom stála až do poloviny 20. století. Původně šlo o pozemek obehnaný prkennou ohradou a až teprve v roce 1837 došlo na stavbu nové zděné dvoupodlažní budovy v empírovém slohu. Vedle dvou střeleckých postů s navazující střeleckou linií, se zde nacházel i taneční sál, kuřácký salon, herna, jídelna a kuchyně. Tyto prostory sloužily nejen potřebám ostrostřelců, ale i dalším příbramským spolkům a vůbec veškerému obyvatelstvu. Střelnice, která byla navíc v roce 1842 rozšířena o jedno křídlo a i v dalších letech různě upravována, se tak záhy stala jedním z výrazných kulturních center Příbrami.

Od 40. let 19. století vedla ke střelnici nově založená alej, a když v roce 1852 dala navíc obec srovnat okolní pole a osázet je dalšími keři a stromy, vznikly v okolí střelnice nové sady, nabízející jedinou příjemnou procházku v okolí města. Tento park byl dále rozšířen o čtyři roky později,

v roce 1856, kdy byla zvelebona obecní pole okolo nově postavených *Mariánských lázní*. Ty vznikly v podivuhodně krátké době za finančního přispění tehdejšího protektora sboru hraběte Hanuše Kolowrata a jejich budova na rozdíl od střelnice stojí po mnoha přestavbách na tomto místě dosud. Střelnice sloužila svému účelu až do první světové války. Koncem 19. století fungovala navíc jako kolej Báňské akademie, po roce 1919 jako akademická menza.

V roce 1937 byly ještě schváleny plány na stavbu malorážkové střelnice jedné z nástupnických organizací ostrostřelců, *Národní gardy*, která měla stát v zahradě restaurace *Sebastopol*. Zda k jejich uskutečnění došlo, nevíme, ale pokud ano, veškerá střelecká činnost se zde dozajista zastavila s příchodem 2. světové války. V jejím závěru byli ve staré střelnici v květnu roku 1945 vězněni Němci a příbramští kolaboranti. Osud této budovy, v té době už zchátralé, se nakonec zcela uzavřel v roce 1955, kdy došlo k její asanaci.

Díky všem těmto zjištěným skutečnostem se podařilo věrně rekonstruovat podobu bohaté činnosti jednoho z nejvýznamnějších spolků Příbrami 19. století. V tomto rozsahu je činnost ostrostřeleckých sborů zpracována už pouze v několika dalších městech celé České republiky. Z tohoto hlediska jde proto o důležitý příspěvek nejen k dějinám fungování střeleckých spolků, ale také k dějinám měšťanské kultury 19. století v českých zemích a především pak v samotné Příbrami. Jediný slavnostní terč dochovaný v Hornickém muzeu v Příbrami je navíc svým námětem úředníka v kanceláři doslova unikátní i v širších souvislostech. To samé by se dalo říci o dvou fotografiích sborového praporu vzniklých v příbramském atelieru Františka Drtikola. Koneckonců i dvě další fotografie, které zachycují ostrostřeleckou slavnost na příbramském náměstí, pochází z ruky neméně slavného fotografa, Rudolfa Brunnera Dvořáka, který je považován za zakladatele reportážní fotografie u nás.

Důsledkem této práce byl nakonec i vznik novodobého *Sboru ostrostřelců královského horního města Příbrami*, který byl spontánně založen na konci roku 2012. Podařilo se dát dohromady skupinu přátel střelby a historie, které zaujala myšlenka obnovení střelecké tradice ve městě. Nově založený sbor byl navíc soukromým sběratelem nečekaně obdarován jedním z nejzajímavějších předmětů z majetku původních ostrostřelců. Šlo o mosazné razítko, které sbor používal v 2. polovině 19. století.

O tento fakt, stejně jako o obnovení ostrostřelecké tradice, se hned od začátku zajímala i místní média, ve kterých nově vzniklí a díky nim i ti historičtí ostrostřelci dostali nebývalý prostor. Potažmo tak tématem ostrostřelců žila v zimních měsících na přelomu roku 2012 a 2013 s trochou nadsázky celá Příbram. V lednu 2013 proběhla v příbramském archivu navíc přednáška, která seznámila všechny zájemce nejen s historií příbramských ostrostřelců, ale i s průběhem a výsledky restaurátorského zákroku na sborových archiváliích.

Závěr

Můžeme tvrdit, že po téměř stu letech byli ostrostřelci v Příbrami opět uvedeni do života. Především byly restaurátorsky ošetřeny archiválie, jejichž fyzický stav byl přinejmenším alarmující. Dále byla na základě sborové kroniky sepsána stručná historie sboru a popsána jeho činnost, výstroj a výzbroj. Mnoho informací a souvislostí se podařilo dohledat také k budově městské střelnice, která ve městě stála do roku 1955. Mimoto díky průzkumu muzejních sbírek došlo k ucelenému soupisu předmětů, které se vztahují k činnosti sboru a jsou uloženy v Hornickém muzeu v Příbrami. U některých z nich se navíc na základě historických pramenů podařilo zjistit,

kdy přesně a k jakému účelu vznikly. Tímto celkovým přístupem tak byly položeny solidní základy pro ještě hlubší a detailnější badatelské zpracování tématu. Vyčerpat všechny dochované prameny nebylo ani zdaleka v možnostech této práce a tak spisový materiál a většina sborových knih zůstává nadále badatelsky nevyužitá. Po restaurátorském zákroku, který byl náplní praktické části diplomové práce, už ale nic nebrání jejich dalšímu využití.

Pro město Příbram, které po dlouhé době kulturní apatie dosud hledá v tomto směru svou vlastní identitu, bylo neméně důležité založení spolku, který navazuje na přinejmenším dvousetletou tradici a odkazuje tak k historii kdysi slavného města.

Výběr z použitých pramenů a literatury

Prameny:

Státní Okresní Archiv Příbram, fond Sbor měšťanských ostrostřelců Příbram 1766–1909 (NAD 662), karton č. 1, 2, 3.

Státní Okresní Archiv Příbram, Sběrka obrazového materiálu okresu Příbram (NAD 1433).

Státní Okresní Archiv Příbram, fond Sbor měšťanských ostrostřelců Příbram 1766–1909 (NAD 662), Historie měšťanského sboru ostrostřeleckého v Příbrami, 1907, Č. I. 1 Č. K. 1.

Státní okresní archiv Příbram, Památná kniha královského stříbrohorního města Příbrami, AMPB RM I. Č. 58.

Státní okresní archiv Příbram, Legitimace Jana Noska, člena měšť. sboru ostrostřeleckého v Příbrami, příruční knihovna, oddělení IX/1, pododdělení E, číslo 21.

Literatura:

KMOŠEK, Petr. *Střelecké spolky východních Čech a jejich malované terče*. Ústí nad Orlicí : Oftis, 2008. ISBN 80-86042-82-0.

MACKOVÁ, Marie. Spolky ostrostřelců a jejich postavení ve venkovských městech druhé poloviny 19. století. In *Documenta Pragensia XV/III*. Praha : Scriptorium, 2000. ISBN 978-80-86197-21-0; ISSN 0231-7443.

ŠÁRECKÁ-RADOŇOVÁ, Maryša. *Pod Svatou Horou: obraz z života*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-7192-812-7.

SCHILDBERGER, Vlastimil ml. (ed.) *Střelecké spolky Moravy, Slezska a města Brna na přelomu 19. a 20. století*. Brno : Brněnský městský střelecký sbor, 2004.

VELFL, Josef. *Příbram v průběhu staletí*. Příbram : Městský úřad Příbram, 1988. ISBN 80-239-1174-0.

BEZDĚKA, Jindřich Václav. Historické letopočty příbramské. In *Město stříbra a slávy starých hornických tradic*. Příbram : Městský Národní výbor v Příbrami, 1966, s. 23–55.